

ВІДГУК

**про дисертацію Тракоші Юлії Юхимівни
«Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури
до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Тема, обрана для наукового пошуку, актуальна. Сучасний український філософ Сергій Кримський доводить, що, йдучи за Григорієм Сковородою, людина - істота вертикальна, і її життя визначається не так вдовж – кількістю прожитих років, як у височінь ціннісного сходження. Ця височінь досягається нашим вихованням, культурою, мовою, ментальна матриця закодована в естетично довершених текстах фольклору і художньої літератури. І від кожного з нас залежить, а від учителя-словесника як носія гуманітарної культури, морально-етичних і культурно-естетичних цінностей передусім залежить, чим наповнимо внутрішній простір душі наших вихованців і чи відкриємо підлітка як неповторну особистість.

Рецензована дисертація відповідає державним документам про вищу і середню освіту, виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та управління навчальними закладами „Підготовка майбутніх педагогів до інноваційно-професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору” (ДР № 0110U002122) Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта).

Цінність роботи - в наявності "наскрізної" ідеї. Авторка доводить, що підготовка майбутніх учителів-словесників до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи - це багатовимірний процес, який відбувається за визначених педагогічних умов і характеризується певною метою, якісно новими змінами у психологічній сфері. Результатом є сформований внутрішньоособистісний компонент готовності учасників дослідно-експериментальної роботи й набутий ними досвід конструювання освітньо-естетичних продуктів.

Найбільш суттєвими результатами дослідження, що містять новизну, вважаємо:

- теоретичне обґрунтування *моделі* підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи (п. 1.3), що враховує загальнодидактичні і специфічні принципи й цілі навчання, зміст програмного матеріалу й умови навчально-виховного процесу, контингент студентів і напрям їхньої професійної підготовки і складається із взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, забезпечує створення соціокультурного середовища для розвитку творчих здібностей та формування методичної компетентності, важливою для аналізу і конструювання освітньо-естетичних продуктів;

- відповідних *педагогічних умов*, що сприяють динаміці цього процесу в умовах вищого педагогічного навчального закладу (п.1.4);

- *критеріїв та рівнів* сформованості готовності майбутніх учителів-словесників до організації художньо-естетичної діяльності підлітків (п. 2.1).

Запропонована методика, комплекс художньо-творчих завдань, програма курсу „Художньо-естетична діяльність у процесі вивчення календарно-обрядової поезії” (п. 1.4; 2.3) використовуються в навчально-виховному процесі як вищої, так і загальноосвітньої школи (про це наголошено в довідках Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет”, Слов'янського державного педагогічного університету, Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, Макіївського економіко-гуманітарного інституту, загальноосвітньої школи № 8 м. Слов'янська), можуть бути використані в гімназіях, коледжах, а також у системі післядипломної педагогічної освіти й підвищення кваліфікації учителів.

Конкретизуємо наукову новизну шляхом експертизи п'яти дослідницьких завдань, які Юлія Юхимівна виконувала впродовж 2008-2012 рр., застосовуючи необхідні теоретичні та емпіричні методи. Структура і логіка дисертації дозволяє прослідкувати динаміку розгортання дослідницького пошуку.

У вступі загалом коректно, у відповідності з нормативними вимогами подано більшість пунктів понятійного апарату.

Відповідаючи на перше завдання, з урахуванням даних філософії, психології, педагогіки та на основі рефлексії власної педагогічної діяльності дослідниця у п.1.1 окреслює семантичні поля базових понять, якими оперує в роботі: професійна компетентність учителя української мови і літератури, художньо-естетична діяльність, готовність майбутніх учителів-словесників до організації художньо-естетичної діяльності підлітків. Характеризуючи художньо-естетичну діяльність учнів основної школи, пані Юлія переконливо доводить, що саме в ці роки загальний процес дорослішання приводить до появи такого нового фактору духовного й художньо-естетичного розвитку, як самовиховання. А виховання інтелектуальної й емоційної активності найбільш плідно відбувається на фоні світоглядних уявлень.

Розробляючи модель підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи, це було другим завданням (п.1.3), визначаючи методологічні орієнтири підготовки майбутніх учителів-словесників до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи пані Юлія поряд із сучасними підходами (системним, особистісно орієнтованим, діяльнісним, компетентнісним) спирається на основні положення морально-антропологічної теорії Г. Сковороди щодо пріоритету духовно-моральних начал в людині, ідеї культурно-історичної теорії Л.Виготського, естетико-філософської теорії О.Лосева.

У першому розділі достатньо дискусійних міркувань стосовно того, як корелюють між собою когнітивно-інформаційна, особистісна, культурологічна, компетентнісна педагогічні парадигми, яка з них є пріоритетною на сьогодні (можливо, все ж культурологічна) чи для забезпечення гнучкості й цілісності навчально-виховного процесу важлива гармонізація цих освітніх парадигм.

Доцільно використані методи індивідуальних та групових бесід, анкетувань, педагогічного спостереження і самоспостереження, діагностичні методики, проведені серед студентів філологічних спеціальностей названих вище

навчальних закладів дозволили автору в параграфі 2.1 зробити цінні узагальнення, що стосуються критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх учителів української мови та літератури до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи. А в параграфі 2.2 - з'ясувати фактичний стан сформованості цього утворення в майбутніх учителів.

Юлія Юхимівна цілком аргументовано доводить, що процес формування означеної інтегративної властивості особистості ґрунтується на взаємопроникненні різних видів запропонованих й апробованих нею критеріїв. Слушним вважаємо й міркування дослідниці про те, що творчого/ продуктивного рівня готовності можна досягти лише в реальній практичній діяльності.

Розгляд представлених у дисертації педагогічних умов (усвідомлення перспективи культурознавчої складової професійної підготовки вчителя-словесника; реалізація компетентнісного підходу до організації та змістового наповнення дисциплін художньо-естетичного напрямку; спрямування практико-професійної діяльності майбутнього вчителя на розвиток і вдосконалення художньо-естетичного потенціалу школярів; забезпечення педагогічної взаємодії „школа ↔ вищий навчальний заклад” із питань організації художньо-естетичної діяльності в основній школі; забезпечення міжпредметних зв'язків між дисциплінами художньо-естетичного циклу) в основному здійснений з урахуванням психолого-педагогічної характеристики студентської молоді.

Запропоновану в роботі модель підготовки дисертантка реалізувала, як показує дослідне навчання, в межах фахових курсів, а також в інтегрованому спецкурсі «Художньо-естетична діяльність у процесі вивчення календарно-обрядової поезії» (див. параграф 2.3).

Ефективним засобом вияву й удосконалення методичної компетентності перевірки набутого рівня готовності виступає фахова практика. Фольклорна практика розширює уявлення майбутніх учителів про естетичну цінність обрядодій чи фольклорної пам'ятки, сприяє оздоровленню, гармонізації та психоемоційного розвитку духовного потенціалу особистості, виховує культуру бесіди: навчає слухати і чути, слухати і розуміти співбесідника, його "затаєний"

біль і тривогу за родину, рідне село, місто, країну. Усе це дозволяє увиразнити й урізноманітнити уроки під час педагогічної практики й актуалізує сказане Лейбніцем, що лише те теперішнє, яке народжене минулим, здатне народжувати майбутнє. У дисертації це подано більш логічно й виважено, ніж в авторефераті.

Сторінки другого розділу рясніють описом інтерактивних вправ і завдань, авторських проєктів. Більш ефективним, як показують результати дослідної роботи, виявився діалогічний метод навчання, інтелектуальні ігри, спрямовані на розвиток художньо-творчих здібностей й образного мислення студентів. Цілеспрямоване педагогічне керування, що здійснювалося шляхом застосування діагностуючих методик, оптимально інтенсифікувало, про що свідчать кількісні дані, зрушення в показниках рівнів сформованості готовності майбутніх учителів організації художньо-естетичної діяльності в основній школі за кожним із критеріїв, а інтелект – афект – воля учасників підтвердили припущення щодо потреби й ефективності окреслених на попередньому етапі педагогічних умов. Перевірка формувальних впливів здійснювалася шляхом застосування різних діагностуючих методик. До цього варто було б залучити й оцінювання уроків і виховних заходів, проведених студентами під час педагогічної практики.

Отже, приходимо до висновку: дисертантка розв'язує всі поставлені завдання й загалом досягає мети наукової роботи.

Вірогідність наукових результатів забезпечується методологією, опорою на фундаментальні та сучасні наукові дослідження, відповідністю теоретичних та емпіричних методів меті й завданням, педагогічною результативністю розробленої моделі та експериментально перевіченими педагогічними умовами. Матеріали, подані в додатках, в основному сприяють повноті сприймання основного тексту. Список використаних літературних джерел (321 позиція, з них однак лише 3 джерела іноземною мовою), а також посилання на них у тексті дисертації зроблено загалом з дотриманням вимог.

Рецензоване дослідження є конструктивним кроком у розв'язанні проблеми модернізації професійної підготовки вчителів української мови та літератури в

умовах інтеграції вищої освіти України у світовий і європейський освітні простори, посилення уваги до полікультурного виховання учнів.

До перспективних напрямів подальших наукових пошуків відносимо проблеми взаємодії старшої профільної філологічної (гуманітарної) школи і вищого навчального закладу з метою художньо-естетичного виховання учнівської молоді; удосконалення підготовки вчителів до організації художньо-естетичної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі в післядипломній освіті; розробки відповідного навчально-методичного забезпечення, в тому числі електронного, для потреб дистанційної освіти.

Водночас дисертація не позбавлена певних дискусійних моментів:

- важливо було б підсилити актуальність дослідження на соціокультурному, науково-теоретичному, професійно-педагогічному рівнях; піднести на вищий рівень методологічне обґрунтування проблеми; добре, аби положення наукової новизни, особливе перше не нагадували анотацію;

- дослідження увиразнила б більш чітка характеристика методичної компетентності, а в її складі деталізація текстової, жанрової, наявність яких стимулює здатність інтерпретувати твори мистецтва, «занурюватися» у психологію тексту фольклору чи художньої літератури; увиразнив би й відкорельований взаємозв'язок понять « професійна компетентність» - «педагогічна культура» - «педагогічна майстерність»;

- логіка дослідження була б чіткішою, якби в окремий підрозділ було локалізовано сутність і зміст художньо-естетичної діяльності учителя української мови та літератури;

- варто було б поміркувати над більш чітким окресленням педагогічних умов: назви деяких розпливчасті, є потреба поміркувати і над увиразненням таких психолого-педагогічних умов, як співтворча суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача і студентів; не знайшла відображення в роботі й така педагогічна умова, як вироблення у майбутніх викладачів готовності бути носіями цінностей, адже річ у тім, що ні найвищий рівень, ні бездоганність самі по собі не

сприймаються, не засвоюються студентами, а тільки втілені в живий образ викладача;

- виконуючи дослідно-експериментальну роботу, доцільно було б представити ширший і глибший аналіз означеної проблеми у практиці реальної професійної діяльності вчителів української мови та літератури, аналіз недоліків традиційної методики навчання на відповідних факультетах, зокрема у психолого-педагогічних курсах, експертну оцінку наявного навчального-методичного забезпечення навчальних дисциплін (здіяних у роботі);

- в авторефераті доцільно було б більш чітко визначити місце і роль виховної роботи студентів, особливості організації і проведення виробничої (фольклорної), неперервної педагогічної практики, що мають сприяти формуванню у майбутніх вчителів означеної якості; посилити аналітичність характеру якісних результатів дослідно-експериментальної роботи; в дисертації цей матеріал подано більш логічно і виважено;

- представлені автором висновки до розділів і загальні висновки більше нагадують звіт про виконану роботу, аніж результат проведеного дослідження; варто було б указати, які закономірності були виявлені у процесі експерименту, подати експериментальні дані, що засвідчують підвищення ефективності результатів навчання;

- більшій структурованості і змістовності варто було б надати рисункам, таблицям; доцільно перевірити призначення і змістове наповнення додатків, доречність їх назв.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими для загальної позитивної оцінки дисертації, зміст якої відображений у восьми фахових наукових статтях, інших наукових і науково-методичних публікаціях, апробований на міжнародних конференціях. Автореферат загалом віддзеркалює структуру, основні положення й висновки дисертації.

Є підстави стверджувати про наукову зрілість дисертантки, здатність до системного вивчення різних аспектів досліджуваних явищ і процесів; уміння окреслювати перспективи подальших пошуків.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота «Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи» є самостійним, структурно завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми. За рівнем наукової новизни одержаних результатів та їх практичною цінністю дисертація відповідає вимогам пунктам 11, 13, 14, 15, 16 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 423 (зі змінами), а розроблені теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти. Тракоша Юлія Юхимівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

21 травня 2012 року

Доктор педагогічних наук, професор
ст. наук. співробітник відділу теорії
та історії педагогічної майстерності
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

О.М.Семенов